

TEISMO PAREIGOS ARGUMENTUOTI SAVO SPRENDIMUS TURINIO POKYČIAI IR VISUOMENĖ

Juozas Valčiukas

*Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla
E. paštas vjuozas@mruni.eu*

Asta Benetytė

*Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla
E. paštas asta.benetyte@mruni.eu*

Santrauka. Straipsnyje analizuojami pagrindiniai teisinio reguliavimo pokyčiai per Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį ir teismų praktika baudžiamosiose ir civilinėse bylose, susijusi su teismo pareiga argumentuoti savo sprendimus. Šia analize siekiama atskleisti teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus, kaip teisės į teisingą teismą, teisinės valstybės principo elemento, reikšmę demokratinei visuomenei ir pagrįsti šios teismo pareigos visuomenei svarbą sociologinės teisės sampratos požiūriu. Tyrimas atskleidė, kad nors tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo, tiek Lietuvos teismų suformuota praktika teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus kontekste yra nuosekli ir aiški, Lietuvos teismų jurisprudencijoje bylų, aukštesnės instancijos teismo grąžinamų žemesnės instancijos teismams, nesant teismo motyvų ar jų esant nepakankamai, pasitaiko. Straipsnyje daromos išvados, kad visuomenė nebetoleruoja neargumentuotų teismų sprendimų, naudojasi apskundimo šiuo procesiniu pagrindu teise, o teismų instancinė sistema užtikrina teismų sprendimų kontrolę ir neteisėti teismų sprendimai yra eliminuojami.

Reikšminiai žodžiai: teisė, visuomenė, sociologinė teisės samprata, teisinė valstybė, teisinis argumentavimas, teisė į teisingą teismą, motyvuotas sprendimas.

*Teisė – tai ne atskira melodija, o nuostabus styginių kvartetas.*¹

Ivadas

Vakarų teisės tradicijos visuomenėse teisė yra pagrindinė žmonių santykių reguliavimo sistema, grindžiama teisės viršenybės ir fundamentalių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo principais. Vienas iš būdų, užtikrinančių šių principų įgyvendinimą visuomenėje, – atvira, skaidri, nešališka teismų kaip teisingumą vykdančios valdžios sistema ir teismų pareigos tinkamai argumentuoti savo sprendimus laikymasis. Argumentuotas teismo sprendimas didina visuomenės pasitikėjimą teismų sistema, individo teisinio tikrumo ir teisėtų lūkesčių jausmą ir, svarbiausia, prisideda prie teisingumo, kaip vieno svarbiausių visuomenės moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų², įgyvendinimo.

Tiek Lietuvos³, tiek užsienio mokslininkų darbuose⁴ buvo nagrinėtos teisinio argumentavimo, teisės į teisingą teismą, teisės ir teismų vaidmens visuomenėse ir jų įtakos socialiniams visuomenės pokyčiams temos, tačiau teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus, kaip teisės į teisingą teismą, teisinės valstybės principo elemento, reikšmė ir jos įtaka visuomenei – gana fragmentiškai ir glaustai⁵.

1 James Boyd White, „Conversations with Legal Thinkers“, Peter A. Allard School of Law, žiūrėta 2022 m. spalio 10 d., <https://allard.ubc.ca/about-us/blog/2021/conversations-legal-thinkers>.

2 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 1995-12-29, Nr. 106-2381.

3 Pavyzdžiui, Jaunius Gumbio knygoje „Teisinis argumentavimas: realistinis požiūris“ (Vilnius, 2018), Rūtos Latvelės disertacijoje „Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę“ (Vilnius, 2010), Eglės Mackuvienės disertacijoje „Teisinio argumentavimo korektiškumo prielaidos“ (Vilniaus universitetas, 2011), Vytauto Šlapkausko vadovėlyje „Teisės sociologijos pagrindai“ (Vilnius, 2004), Lijanos Štarienės monografijoje „Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją“ (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010) ir kt.

4 Pavyzdžiui, Robert Alexy knygoje „Teisinio argumentavimo teorija“ (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005), Richard Clayton ir Hugh Tomlinson knygoje „Fair Trial Rights“ (Oxford, 2010), Roger Cotterrell knygoje „Living Law: Studies in Legal and Social Theory“ (Abingdon: Routledge, 2008), Päivi Maarit Hirvelä ir Satu Heikkilä knygoje „Right to a Fair Trial: A Practical Guide to the Article 6 Case-Law of the European Court of Human Rights“ (Intersentia, 2021), Jaakko Husa straipsnyje „Varieties of Fairness and Procedural Cultures: A Comparative Discussion“ (*Global Journal of Comparative Law* 5 (2016), 208–225), Donald Neil MacCormick knygoje „Practical Reason in Law and Morality“ (Oxford: Oxford Academic, 2009) ir kt.

5 Pavyzdžiui, Lijanos Štarienės monografijoje „Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją“ (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010) teisei į pagrįstą sprendimą, kaip teisės į teisingą teismą elementui, skiriama vos keletas puslapių (303–310).

Be to, nebuvo apžvelgti pagrindiniai teisinio reguliavimo pokyčiai per Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį ir teismų praktika baudžiamosiose ir civilinėse bylose, susijusi su teismo pareiga argumentuoti savo sprendimus, šios raidos nulemti kokybiniai pokyčiai tiek teismų sistemoje, tiek visuomenėje, neatlikta statistinė bylų analizė. Iš čia ir kyla šio straipsnio naujumas ir reikalingumas teisės mokslui, ypač istoriniu ir lyginamuoju požiūriu. Be to, įvertinus statistinius rodiklius, akivaizdu, kad teismai ne visada tinkamai laikosi pareigos motyvuoti sprendimus, o kartu ir visuomenei paaiškinti priimamo sprendimo argumentus. Be kita ko, šio straipsnio tematiką ir jo turinį padiktavo ir leidinio, kuriam jis dedikuojamas, asmenybė – Mykolo Romerio universiteto profesorius, teisės sociologas Vytautas Šlapkauskas ir jo įvairiapusė mokslinė, pedagoginė ir visuomeninė veikla.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti tam tikrus teisinės valstybės, teisės į teisingą teismą ir teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus tarpusavio ryšio aspektus ir jų reikšmę demokratinei visuomenei.

Šiam tikslui pasiekti keliami uždaviniai: išanalizuoti teisės ir visuomenės ryšį sociologinės teisės sampratos požiūriu, pagrindinius teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus teisinio reguliavimo pokyčius baudžiamosiose ir civilinėse bylose Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu, atskleisti šios teismo pareigos turinį Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) ir Lietuvos teismų jurisprudencijoje, jos įgyvendinimo pokyčius Lietuvos teismų praktikoje ir reikšmę visuomenei. Tyrimo objektas – teisinis reguliavimas Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015–2021 m. praktika baudžiamosiose ir civilinėse bylose, susijusi su teismo pareiga argumentuoti savo sprendimus. Reikia pažymėti ir tai, kad į keliamus klausimus nesiekama, o ir nėra įmanoma atsakyti viename moksliniame straipsnyje, kadangi tyrimo objektas yra labai platus ir, be to, tarpdalykinis, tačiau svarbu tokius tyrimus pradėti ir plėtoti.

Rengiant straipsnį buvo taikyti dokumentų turinio, sisteminės ir kiekybinės analizės, lyginamasis, istorinis ir apibendrinimo metodai.

1. Teisė ir visuomenė sociologinės teisės sampratos požiūriu

Vienas iš pirmųjų ir neišvengiamų klausimų, užduodamų teisės mokslus pradantiems studijuoti studentams: kas yra teisė? Į šį klausimą paprastai tikimasi vieno, aiškaus ir konkretaus atsakymo. Tiek jau istoriniuose teisės mokslininkų veikaluose, tiek šiuolaikiniuose jų darbuose buvo ir vis dar yra keliamas šis

klausimas, o atsakymai į jį – patys įvairiausi: nuo „gėrio ir teisingumo meno“⁶, „žmogaus veiksmų moralinio reglamentavimo“⁷ iki „principų ir normų, nustatančių ir užtikrinančių socialinę norminę tvarką, taip pat jų reflektuojamų subjektinių teisių, nukreipiančių į (ir apimančių) vertybes, sistemą“⁸, „įgaliotų profesionalų (teisėjų ir advokatų) veiklos“⁹, teisinių idėjų, teisės normos ir teisinių santykių visumos¹⁰.

Teisė yra reiškiny s ir, visų pirma, socialinis, atsiskleidžiantis visuomenėje per konkretų žmonių elgesį¹¹. Šių laikų teisės mokslo atstovai teisę apibrėžia kaip socialinę tikrovę¹², kultūrišką ir visuomenišką, būdą diskutuoti ir vertinti realius pasaulio įvykius ir žmones, gyvenimo būdą, proto ir kalbos meną¹³, sistemą, formuojančią individą ir visuomenę visose jų gyvenimo srityse¹⁴, „realų visuomenės gyvenimo faktą“¹⁵, kaip Galios žiedą iš trilogijos „Žiedų valdovas“¹⁶. Sociologų¹⁷ moksliniuose darbuose vieningai sutariama, kad teisė yra gyva, reali, ji yra visuomenės gyvenimo atspindys, „bet kurios visuomenės puoselėjamų privalomų taisyklių visuma, užtikrinanti ir tautos kaip nacionalinės bendruomenės išlikimą, jos teisingos tvarkos išraiškos ir funkcionavimo būdas“¹⁸, teisė tarpsta visuomenėje. Tai vienos iš teisės sampratos kryptių – sociologinės teisės sampratos – idėjos, pabrėžiančios teisės kaip reikšmingo socialinio reiškinio vaidmenį, jos ypatingą santykį su visuomene.

6 Linas Baublys ir kt., *Teisės teorijos įvadas* (Vilnius: Mes, 2010), 16.

7 Giedrė Lastauskienė ir kt., *Teisės teorija* (Vilniaus universiteto leidykla, 2020), 25.

8 Baublys, *supra note*, 6: 17.

9 *Ibid.*, 16.

10 Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 64, 66.

11 Lastauskienė, *supra note*, 7: 24.

12 Felipe Jimenez, „Legal Principles, Law, and Tradition“, *Yale Journal of Law & the Humanities* 33, 1 (2022): 59–91, https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/18173/2_Jimenez_Legal%20Principles_PRINT_20220426.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

13 James Boyd White, „Justice in Tension: An Expression of Law and the Legal Mind“, *No Foundations: A Journal of Law and Justice* 9 (2012): 1–19, <http://www.nofoundations.com/issues/NoFo9WHITE.pdf>.

14 Jennifer Nedelsky, „Conversations with Legal Thinkers“, Peter A. Allard School of Law, žiūrėta 2022 m. spalio 10 d., <https://allard.ubc.ca/about-us/blog/2021/conversations-legal-thinkers>.

15 Juozas Galginaitis, „Teisinė sistema ir pagrindinės jos sistemos kaip lyginamosios teisėtyros objektas“, *Teisė* 44 (2002): 31–41.

16 William MacNeil, „One Recht to Rule Them All! Law’s Empire in the Age of Empire“, *Studies in Law, Politics and Society* 34 (2004): 279–303.

17 Emile Durkheim, Eugen Ehrlich, Roscoe Pound, Peter Ludwig Berger, Thomas Luckmann, Vytauto Šlapkausko ir kt.

18 Asta Kazlauskienė ir kt., *Teisės sociologija* (Vilnius, 2015), 36.

Taigi, remiantis sociologinės teisės sampratos požiūriu, Vakarų teisės tradicijos visuomenėse teisė kaip žmonių santykių reguliavimo sistema nėra vien tik taisyklės ir funkcionuoja ne pati sau, ne savitiksliai, ne vakuume¹⁹, tačiau kaip itin reikšmingas visuomenės egzistavimo elementas, priemonė visuomenės individams sutarti tarpusavyje, o nesutarus – ginčus išspręsti vadovaujantis visuotinai paskelbtomis ir žinomomis taisyklėmis. Dėl to, pasak K. N. Llewellyno, teisė nėra ir negali būti statiška²⁰. Teisė ir visuomenė čia sąveikauja tarpusavyje, atspindėdamos (daugiau ar mažiau) viena kitos pokyčius, realizuojamus valstybės įgaliotų teisės įgyvendinimo subjektų, tarp kurių – ir teismai. Vakarų teisės tradicijos visuomenėse, kuriose teisė yra svarbiausia socialinė norminė sistema, teismų sprendimuose, kaip oficialiuose teisės aiškinimo aktuose, išreiškiama tam tikrų vertybių ir tradicijų, kuriomis vadovaudamasi gyvena valstybė ir visuomenė, visuma.

2. Teisinės valstybės principo, teisės kreiptis į teismą ir teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus santykis

Lietuvos Respublikos Konstitucijos²¹ preambulėje įtvirtintas „atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės“²² siekis, kuris detalizuojamas Konstitucijos normose ir interpretuojamas konstitucinėje jurisprudencijoje „kaip imperatyvas, neatskiriamai susijęs su konstituciniu teisinės valstybės principu“²³. Šio teisinės valstybės principo turinys ne kartą buvo atskleistas ir plėtojamas oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje²⁴.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra pabrėžęs, kad „konstitucinis teisinės valstybės principas – itin talpus konstitucinis

19 Stijn van Deursen, „Courts as social engineers: A social genesis of judicial decisions?“, Universiteit Leiden, žiūrėta 2022 m. spalio 17 d., <https://www.leidenlawblog.nl/articles/courts-as-social-engineers-a-social-genesis-of-judicial-decisions>.

20 Wouter de Been, „Art, Science and the Poetry of Justice – Pragmatist Aesthetics and Its Importance for Law and Legal Education“, *Law and Method, Special Issue on Pragmatism and Legal Education*, March (2021): 1–28.

21 „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *Lietuvos Aidas*, 1992.11.10, Nr.: 220; *Valstybės Žinios*, 1992.11.30, Nr.: 33, Publikacijos Nr.: 1014.

22 *Ibid.*

23 Vytautas Sinkevičius, *Parlamento teisės studijos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 24.

24 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2008 m. gruodžio 24 d., 2009 m. spalio 8 d., 2010 m. gegužės 28 d. nutarimuose ir kt.

principas, apimantis daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų“, „atskleistinas atsižvelgiant į įvairias Konstitucijos nuostatas, įvertinant visas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes ir atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų – kaip antai: Konstitucijos viršenybės, vientisumo ir tiesioginio taikymo, Tautos suvereniteto, demokratijos, atsakingo valdymo, valdžios galių ribojimo ir valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms, teisės viešumo, teisingumo (apimančio *inter alia (be kita ko)* prigimtinį teisingumą), valdžių padalijimo, pilietiškumo, asmenų lygybės įstatymui, teismui, valstybės įstaigoms ir pareigūnams, žmogaus teisių ir laisvių gerbimo ir apsaugos (apimančio *inter alia (be kita ko)* žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimą), asmens ir visuomenės interesų derinimo, valstybės pasaulietiškumo ir pasaulėžiūrinio neutralumo, valstybės socialinės orientacijos, socialinio solidarumo (derinamo su kiekvieno atsakomybe už savo likimą) ir kitų, ne mažiau reikšmingų konstitucinių principų – turinį“²⁵. Taigi, konstitucinis teisinės valstybės principas yra daugiaelementis, aiškintinas kitų Konstitucijoje įtvirtintų teisės normų ir principų kontekste ir sistemiškai atskleidžiantis jų sudėtingą ir daugiaspektį tarpusavio ryšį.

Neatskiriamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas yra asmens teisė kreiptis į teismą²⁶. Tai reiškia, kad asmuo, manantis, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, turi teisę ginti savo teises ir laisves teisme²⁷, asmens teisė į nepriklausomą, nešališką, teisingą teismą, kuris išspręstų ginčą, negali būti paneigta²⁸. Asmens teisė kreiptis į teismą suponuoja ir jo teisę į teisingą teismą, kartu ir į tinkamą teismo procesą, ji yra būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga²⁹.

Teisės mokslinėje literatūroje pabrėžiamas ypatingas teisės į teisingą teismą ir teisinio argumentavimo santykis. Pasak V. Mikelėno, pareiga motyvuoti teismo sprendimus yra viena iš asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą

25 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2004-12-18, Nr. 181-6708; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas“, *Valstybės žinios*, 2010-04-22, Nr. 46-2219.

26 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 129-4634.

27 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 69-2832; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 19-623.

28 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708.

29 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. sausio 25 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 11-520; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 9 d. nutarimas“, TAR, 2015-07-09, Nr. 11196.

garantių³⁰. A. Abramavičius teigia, kad „asmens teisė į tinkamą teisinį procesą apima labai įvairius aspektus“, vienas jų – teismo sprendimo argumentavimas³¹. Anot L. Štarienės, teisė į teisingą teismą yra daugiasluoksni ir apima ne vieną esminį teisminio proceso elementą, tarp jų ir teisę į pagrįstą – motyvuotą – teismo sprendimą³². Taigi, teisės aktų reikalavimus atitinkantis teisinis argumentavimas yra viena iš prielaidų teisės į teisingą teismą užtikrinimui ir įgyvendinimui.

Teisinis argumentavimas yra itin svarbi teismo, kaip teisingumą vykdančios valdžios, procesinė veikla, o teismo priimto sprendimo argumentacija – šios veiklos materialioji išraiška; tik taip proceso dalyviai, o kartu ir visuomenė gali sužinoti konkretaus teismo priimto sprendimo byloje priežastis, kuo vadovaudamasis teismas padarė vienokias ar kitokias išvadas dėl byloje sprendžiamų klausimų. Tai leidžia proceso dalyviams efektyviai pasinaudoti apskundimo teise ir sykiu užtikrina ir teismų praktikos tęstinumą bei nuoseklumą. Sprendimo visuomenei paaiškinimas, teisės aktų reikalavimus atitinkanti teismo sprendimo argumentacija yra ir vienas iš pasitikėjimą teismais skatinančių veiksnių³³, be kita ko, iliustruojantis teismo kaip vienos iš valstybės valdžios šakų ir visuomenės santykių³⁴. Teismo sprendimas yra ne tik valstybės oficialus teisės taikymo ir aiškinimo aktas, tačiau ir tam tikras moralinis, vertybinis sprendimas ir iš jame išdėstytų motyvų galima daryti išvadas apie visuomenėje galiojančią teisingumo sistemą ir jos pripažįstamas vertybes³⁵. Teismo pareigos argumentuoti savo sprendimą įtvirtinimas teisinėje sistemoje – demokratinės visuomenės egzistavimo pagrindas.

30 Valentinas Mikelėnas, „Pareiga motyvuoti teismo sprendimus – viena iš asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą garantijų“, iš *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai: tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija*, Stasys Vėlyvis (Vilnius: Visus plenus, 2006), 87–95.

31 Armanas Abramavičius, „Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje“, *Jurisprudencija* 3(117) (2009): 21–40.

32 Lijana Štarienė, *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010), 25, 304.

33 „Pasitikėjimas teismais – aukščiausias per dvidešimt metų“, Lietuvos teismai, žiūrėta 2022 m. lapkričio 20 d., <https://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/pasitikejimas-teismais-auksciausias-per-dvidesimt-metu/4695>; „Teismų procesinių sprendimų kokybės standartų taikymo studija“, Lietuvos teismai, žiūrėta 2022 m. gruodžio 1 d., https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2020/01/nta-studija_full.pdf.

34 Virgilijus Valančius, „Pasitikėjimas teismu: kai kurie teismo veiklos viešumo aspektai“, *Jurisprudencija* 78(70) (2005): 85–94.

35 Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*, 2 t. (Vilnius: Justitia, 2005), 153.

Dėl to visiškai suprantamas ir pateisinamas visuomenės lūkestis, kad teismai priimtų teisėtus ir pagrįstus sprendimus, t. y. juos argumentuotų tinkamai, laikydamiesi teisės aktų reikalavimų.

3. Pagrindiniai teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus teisinio reguliavimo pokyčiai

Šiuo metu galiojančiuose Lietuvos Respublikos teisės aktuose – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – ir BPK)³⁶, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – ir CPK)³⁷ – įtvirtinta, kad teismo sprendimai³⁸ turi būti motyvuoti, t. y. juose teismas privalo išdėstyti savo sprendimo argumentus. Teismas privalo motyvuoti visus savo sprendimus – tiek tarpinius, t. y. priimamus bylos nagrinėjimo metu, tiek baigiamuosius, t. y. tuos, kuriais byla išsprendžiama iš esmės, taip pat ir tuos, dėl kurių atskiras motyvuo-tas teismo dokumentas nesurašomas, t. y. bylos nagrinėjimo metu kilę klausimai teismo išsprendžiami žodinėmis nutartimis.

Teismo pareiga motyvuoti savo sprendimus buvo įtvirtinta ir 2002 m. priimtuose Lietuvos Respublikos CPK³⁹ ir BPK⁴⁰, tačiau su tam tikromis išimtimis.

Lietuvos Respublikos BPK buvo nustatyta, kad teisėjas surašo ir paskelbia teismo baigiamąjį aktą, įskaitant ir jį pagrindžiančius argumentus, tik bylose dėl tam tikrų nusikaltimų (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 135 straipsnio 1 dalis, 149 straipsnio 1, 2, 3 dalys, 150 straipsnio 1, 2, 3 dalys, 180 straipsnio 2, 3 dalys, 182 straipsnio 2 dalis ir 260 straipsnio 1, 2 dalis (BPK 306 straipsnis (2004 m. liepos 8 d. redakcija), o kitose bylose surašoma sutrumpinta aprašomoji nuosprendžio dalis, išskyrus du atvejus, t. y. kai proceso dalyviai teismo

36 BPK 238, 305, 331, 332, 384 straipsniai. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, TAR, žiūrėta 2022 m. spalio 30 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/zBYmytshAO>.

37 CPK 270, 291, 331, 361 straipsniai. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, TAR, žiūrėta 2022 m. spalio 30 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/RiHTQKRCO>.

38 Patogumo dėlei straipsnio autoriai visus teismo priimamus procesinius sprendimus, nepriklausomai nuo jų pavadinimo (sprendimas, preliminarus sprendimas, nutartis, nuosprendis, baudžiamasis įsakymas ir pan.), vadina „teismo sprendimais“.

39 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, TAR, žiūrėta 2022 m. spalio 30 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454>.

40 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, TAR, žiūrėta 2022 m. spalio 30 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777>.

prašo pateikti nesutrumpintą nuosprendžio aprašomąją dalį arba nuosprendis apskundžiamas aukštesnės instancijos teismui⁴¹. Be to, teismas iki teismo baigiamąjo akto skelbimo laiko turėdavo pareigą jame nurodyti argumentus tik tada, kai teismas manydavo, kad byla nėra ypač sudėtinga ar didelė; kitu atveju teismas turėjo teisę iki nuosprendžio skelbimo laiko surašyti tik nuosprendžio įžanginę ir rezoliucinę dalis, jas paskelbti ir žodžiu paaiškinti nuosprendžio priėmimo argumentus, o visą motyvuotą nuosprendį galėjo surašyti vėliau po paskelbimo per tam tikrą laikotarpį (BPK 308 straipsnio 2 dalis, BPK 324 straipsnio 12, 13 dalys, 377 straipsnio 9 dalis, 448 straipsnio 7 dalis, 454 straipsnio 5 dalis, 460 straipsnio 4, 5 dalys (2002 m. kovo 14 d. redakcija)⁴². Lietuvos Respublikos CPK buvo nustatyta, kad teisėjas priima, surašo ir paskelbia tik įžanginę ir rezoliucinę sprendimo dalis, o kitas, aprašomąją ir motyvuojamąją, sprendimo dalis surašo vėliau (CPK 268 straipsnio 3 dalis, 325 straipsnio 2, 3 dalys, 358 straipsnio 3 dalis (2002 m. vasario 28 d. redakcija)⁴³.

Taigi, esminis skirtumas tarp šiuo metu ir pirmiau minėto galiojusio teisinio reguliavimo teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus kontekste buvo tas, kad teismas galėdavo paskelbti sprendimą be motyvų, t. y. surašyti ir paskelbti tik teismo sprendimo įžanginę ir rezoliucinę dalis, o aprašomąją ir motyvuojamąją sprendimo dalis galėjo surašyti per tam tikrą dienų skaičių nuo sprendimo paskelbimo arba teismas apskritai galėdavo surašyti tik sutrumpintus motyvus. Toks teismo sprendimo paskelbimo ir surašymo teisinis reglamentavimas neatitiko proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principų, ribojo proceso dalyvių teises operatyviai susipažinti su teismo sprendimu kaip vientisu baigiamuoju aktu, taip pat ir teisę operatyviai pasinaudoti apeliacijos ir kasacijos galimybėmis.

Per pastaruosius tris nepriklausomybės dešimtmečius tarp teismų sprendimų, reikšmingai paveikusių tiek pozityviąją teisę, tiek teismų pareigos argumentuoti savo sprendimus turinį, minėtinas Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime buvo sprendžiamas klausimas, ar pirmiau nurodytas teisinis reglamentavimas, t. y. kai kurios BPK ir CPK nuostatos, nustatančios, kad teismo baigiamieji aktai (nuosprendžiai, nutartys, nutarimai ir sprendimai) gali būti priimami ir paskelbiami be motyvų, tik žodžiu paaiškinant teismo baigiamąjo akto argumentus (motyvus),

41 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 40.

42 *Ibid.*

43 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *supra note*, 39.

o motyvai surašomi vėliau, tiek, kiek tai susiję su teismo pareiga argumentuoti savo sprendimus, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsniui, konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams⁴⁴. Į šį teisės aktų konstitucingumą, jų atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai tikrinantį teismą kreipėsi Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė, kurios manymu, vadovaujantis tuo metu galiojančiu teisiniu reguliavimu, priimti teismo sprendimai negali būti laikomi motyvuotais, nes „teismas privalo sprendimo <...> motyvus surašyti ir viešai paskelbti iškart, o ne pirma priimti ir paskelbti sprendimą <...>, o po to, kada nors vėliau, jį <...> papildyti motyvais“⁴⁵.

Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas šią konstitucinės justicijos bylą, konstatavo, kad „sutrumpinta <...> teismo nuosprendžio aprašomoji dalis, ypač atsižvelgiant į tai, kas pagal BPK 305 straipsnį (2002 m. kovo 14 d. redakcija) turi būti nurodyta apkaltinamojo teismo nuosprendžio aprašomojoje dalyje, tačiau tame teismo nuosprendyje gali būti nenurodyta, laikytinas teismo nuosprendžiu be jį pagrindžiančių argumentų – jo priėmimo motyvų“ ir <...> toks „teisinis reguliavimas nukrypsta nuo konstitucinių teisingumo, teisės viešumo imperatyvų, nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos“⁴⁶. Šis teismas taip pat konstatavo, kad toks teisinis reguliavimas, kai teismas gali surašyti ir viešai paskelbti tik sprendimo įžanginę ir rezoliucinę dalis, teismo posėdžių salėje žodžiu paaiškindamas jo priėmimo argumentus, o aprašomoji ir motyvuojamoji dalys gali būti surašomos vėliau, taip pat „nukrypsta nuo konstitucinių teisingumo, teisės viešumo imperatyvų, nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos“⁴⁷. Taigi, Konstitucinis Teismas pabrėžė teisinių argumentų svarbą teismų sprendimuose ir pripažino, kad toks BPK ir CPK nustatytas teisinis reguliavimas, susijęs su teismų sprendimų surašymu ir paskelbimu, „prieštarauja Konstitucijos 109 straipsniui, konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams“⁴⁸.

Konstitucinis Teismas, nagrinėjamos bylos kontekste aiškindamas konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, tinkamo teisinio proceso, teisinio aiškumo, teisės

44 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3957, atitaisymas – 2006-12-16, Nr. 137.

45 *Ibid.*

46 *Ibid.*

47 *Ibid.*

48 *Ibid.*

viešumo principų turinį, pakartojo savo ankstesnio, 2006 m. sausio 16 d. priimto nutarimo, argumentus, kad „konstituciniai imperatyvai, kad teisingumą vykdo tik teismai, kad teisė negali būti nevieša, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja ir tai, kad kiekvienas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus – <...> baigiamajame teismo akte turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam <...> baigiamajam teismo aktui pagrįsti. <...> Baigiamajame teismo akte negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo <...> baigiamojo teismo akto priėmimui. <...> Baigiamieji teismo aktai turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims. Jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtina Konstitucija. <...> teisingumo vykdymas suponuoja ir tai, kad <...> baigiamasis teismo aktas yra vientisas teisės aktas, kuriame nutariamoji dalis yra grindžiama motyvuojamojoje dalyje išdėstytais argumentais“⁴⁹. Konstitucinis Teismas, toliau aiškindamas šių iš konstitucinės teisinės valstybės principo kylančių teisės principų turinį ir pildydamas konstitucinę jurisprudenciją, pabrėžė, kad „baigiamasis teismo aktas – tai vienas teisės aktas, vienas dokumentas, o ne keletas teisės aktų – dokumentų, juo labiau ne keletas skirtingu laiku surašytų ir priimtų teisės aktų – dokumentų. Baigiamasis teismo aktas negali būti nevientisas“⁵⁰. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį ir į iš Konstitucijos kylantį reikalavimą priimti teisingą sprendimą, kad būtent „baigiamojo teismo akto surašymas dar prieš oficialiai jį priimant ir viešai paskelbiant yra viena iš teisinių garantijų, kad atitinkamoje byloje bus įvykdytas teisingumas; jeigu būtų priešingai, t. y. jeigu baigiamasis teismo aktas nebūtų grindžiamas teisiniais argumentais arba būtų grindžiamas tik tam tikra argumentų dalimi, o kita argumentų dalis būtų surašyta ir paviešinta vėliau, jau viešai paskelbus atitinkamą baigiamąjį teismo aktą, teisingumas liktų neįvykdytas, nes visada išliktų pagrįsta abejonė, ar tais vėliau surašytais argumentais nėra siekiama pateisinti teismo *a priori* priimto baigiamojo akto, taigi ir abejonė, ar baigiamasis teismo aktas iš tikrųjų nėra grindžiamas ne tik tais argumentais (motyvais), kurie yra jame formaliai surašyti“⁵¹.

Vadovaudamasis šiais argumentais Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucija netoleruoja tokios teisinės ir faktinės situacijos, kai „baigiamasis

49 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

50 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas“, *supra note*, 44.

51 *Ibid.*

teismo aktas <...> yra oficialiai priimamas ir viešai paskelbiamas ne visas, *inter alia*, kai yra oficialiai priimama ir viešai paskelbiama tokio akto rezoliucinė dalis (kurioje yra išdėstomas sprendimas iš esmės), o ją (t. y. joje išdėstyta teismo sprendimą) pagrindžiantys argumentai – jo priėmimo motyvai yra surašomi vėliau, *post factum*. Tokie baigiamieji teismo aktai pagal Konstituciją nelaikytini teisingumo įvykdymo aktais, kurie pagal Konstituciją yra priimami Lietuvos Respublikos vardu; priešingai, tokie baigiamieji teismo aktai gali patys sudaryti prielaidas pažeisti asmens teises ir laisves, kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes⁵².

Konstituciniam Teismui minėtu nutarimu konstatavus, kad BPK ir CPK normos, susijusios su teismų sprendimų surašymu ir paskelbimu, prieštarauja Konstitucijai, jos nebegalėjo būti taikomos nuo Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo, o teismai, priimdami sprendimus bylose, pradėjo priimti ir skelbti vientisus baigiamuosius aktus, t. y. visas BPK ir CPK numatytas teismo sprendimo dalis, įskaitant ir priimamo sprendimo motyvus. Įstatymų leidėjas taip pat pakoregavo prieštaraujančiu Konstitucijai pripažintą teisinį reguliavimą – 2007 m. birželio 28 d., 2011 m. birželio 21 d. buvo priimti įstatymai Nr. X-1236, XI-1480, įsigalioję atitinkamai nuo 2007 m. rugsėjo 1 d. ir nuo 2011 m. spalio 1 d., kuriais buvo padaryti atitinkami BPK ir CPK straipsnių pakeitimai, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatas.

Po šio nutarimo priėmimo kitų, reikšmingų teisiniam argumentavimui, sprendimų Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje daugiau nebuvo priimta ir paskelbta, taip pat įstatymų leidėjas iš esmės nekeitė teisinio reguliavimo, susijusio su teismo sprendimų argumentavimo reikalavimais baudžiamajame ir civiliniame procesuose. Kita vertus, vėlesniuose teisės normų, reglamentuojančių tiek materialiąją, tiek proceso teisę, pakeitimuose matyti, kad įstatymų leidėjas nuosekliai akcentuoja teismo pareigą argumentuoti kiekvieną teismo sprendžiamą klausimą byloje. Pavyzdžiui, 2017 m. buvo pakeista BK 63 straipsnio, reglamentuojančio bausmės skyrimą už kelias nusikalstamas veikas, 4 dalis, nustatant, kad „kai bausmės iš dalies sudedamos, prie griežčiausios bausmės, paskirtos už vieną iš padarytų nusikalstamų veikų, iš dalies pridedamos švelnesnės bausmės ir nurodomi kiekvienos iš pridedamų bausmės dalių parinkimo motyvai“⁵³. Paprastai teismai

52 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas“, *supra note*, 44.

53 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68¹, 68³, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XIII-653“, TAR, 2017-10-05, Nr. 15859.

savo sprendimuose⁵⁴ nemotyvuodavo kaltinamajam pridedamų baudmės dalių dydžio ir dėl to likdavo neaiškūs (nei aukštesnės instancijos teismui, jeigu teismo sprendimas būdavo apskundžiamas, nei proceso dalyviams) baudmės dalies dydžio parinkimo kriterijai. Po šios teisės normos papildymo teismai tai pradėjo daryti⁵⁵. Analogiški pakeitimai (papildymai) padaryti ir kituose BK straipsniuose, taip pat ir BPK bei CPK, teismus įpareigojant motyvuotai išspręsti trečiojo asmens, nepareiškiančio savarankiškų reikalavimų, pašalinimo iš bylos, procesinių terminų pratęsimo, asmens atleidimo nuo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei, teismo sprendimo priėmimo ir paskelbimo atidėjimo, baudmės vykdymo neatidėjimo, bylos dokumentų vertimo proceso dalyviams, bylos medžiagos neviešumo, būtino gynėjo dalyvavimo, būtino nukentėjusiojo įgaliotojo atstovo dalyvavimo klausimus ir pan.⁵⁶

Taigi, Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas įnešė itin reikšmingų pokyčių į teismų pareigos argumentuoti savo sprendimus reguliavimą, taip pat stipriai paveikė ir visuomenę, įgyvendinant iš Konstitucijos kylančius teisinės valstybės, teisingumo, tinkamo teisinio proceso, teisinio aiškumo, teisės viešumo principus, taip pat pagelbėjo asmenims, siekiantiems realizuoti savo kaip proceso dalyvių teises, garantuojamas visų pirma Konstitucijos ir detalizuojamas BPK bei CPK nuostatų. Šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu buvo pakartota, kad konstitucinės teisinės valstybės principu turi būti vadovaujamosi ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant, o sykiu tam tikru aspektu buvo išplėtota ankstesnė šio teismo konstitucinės teisinės valstybės principo turinio doktrina. Šie pokyčiai vertintini teigiamai, kaip prisidėję prie atviros, teisingos pilietinės visuomenės, kurioje vadovaujamosi teisingumo ir teisinės valstybės principais, kūrimo.

54 Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismo 2014 m. birželio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-406-719-2014, Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. spalio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-359-380/2015, Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-188-557/2016 ir kt., LITEKO, žiūrėta 2022 m. spalio 3 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx?detali=2>.

55 Pavyzdžiui, Plungės apylinkės teismo Plungės rūmų 2022 m. rugsėjo 15 d. nutartis Nr. T-225-363/2022, Kauno apygardos teismo 2018 m. liepos 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-554-594/2018, Šiaulių apygardos teismo 2018 m. balandžio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-139-744/2018 ir kt., LITEKO, žiūrėta 2022 m. spalio 3 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx?detali=2>.

56 CPK 47 straipsnio 5 dalis, 77 straipsnis, 96 straipsnio 7 dalis, 269 straipsnio 4 dalis, BK 75 straipsnio 8 dalis, 92 straipsnio 6 dalis, BPK 8 straipsnio 5 dalis, 91 straipsnio 2 dalis, 51 straipsnio 2 dalis, 55 straipsnio 4 dalis.

4. Teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus turinys Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – ir Konvencija)⁵⁷, kurią Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 1995 m. balandžio 27 d. įstatymu, 6 straipsnyje įtvirtinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą⁵⁸. Tiek iš šio straipsnio nuostatų, tiek iš EŽTT formuojamos jurisprudencijos⁵⁹ matyti, kad teisės į teisingą teismą turinys yra itin platus, daugialypis, susidedantis iš ne vieno elemento ir aiškinamas bei interpretuojamas tokių procesinių ir materialųjų reikalavimų kaip teisės tylėti, nepriklausomo ir nešališko, pagal įstatymą įsteigto teismo, bylos išnagrinėjimo per kuo trumpiausią laiką, teismo sprendimo motyvavimo, viešo bylos išnagrinėjimo, rungimosi ir šalių lygybės, teisinio tikrumo kontekste.

EŽTT bylose, aiškindamas teisės į teisingą teismą turinį, yra pažymėjęs, kad visų pirma teismo sprendimas turi būti pagrįstas, t. y. motyvuotas, teismas turi išspręsti fakto ir teisės klausimus, atsakyti į esminius bylos klausimus⁶⁰. Reikalavimas pateikti argumentus taikomas ne tik teismo baigiamiesiems aktams (t. y. aktams, kuriais byla išsprendžiama iš esmės), bet ir visiems kitiems teismo

57 „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, TAR, žiūrėta 2022 m. spalio 1 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4818930947E>.

58 Šiame Konvencijos straipsnyje nustatyta, kad „kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas. Teismo sprendimas paskelbiamas viešai, tačiau demokratinėje visuomenėje moralės, viešos tvarkos ar valstybės saugumo interesais spaudos atstovams ar visuomenei gali būti neleidžiama dalyvauti per visą procesą ar jo dalį, kai tai reikalinga dėl nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo apsaugos, arba tiek, kiek, teismo nuomone, yra būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pakenktų teisingumo interesams. Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą.“

59 Pavyzdžiui, 2017 m. sausio 24 d. sprendimas byloje *Paulikas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 57435/09, 2018 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje *Zhang prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 6970/15, 2019 m. sausio 24 d. sprendimas byloje *Knox prieš Italiją*, peticijos Nr. 76577/13, 2020 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje *Koulias prieš Kiprą*, peticijos Nr. 48781/12, ir kt., HUDOC, žiūrėta 2022 m. spalio 9 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D%7D>].

60 „Judgment of European Court of Human Rights, case of *Múčková v. Slovakia*, Application no. 21302/02, 13 June 2006“, HUDOC, žiūrėta 2022 m. spalio 9 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-75734%22%5D%7D>], „Judgment of European Court of Human Rights, case of *Uche v. Switzerland*, Application no. 12211/09, 17 April 2018“, HUDOC, žiūrėta 2022 m. spalio 9 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-192451%22%5D%7D>] ir kt.

procesiniams sprendimams⁶¹, kurie priimami bylos nagrinėjimo metu (t. y. kuriais byla nėra išsprendžiama iš esmės), pavyzdžiui, sprendimams teisėjui nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo, nesikreipti į Konstitucinį Teismą dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo ir pan.

EŽTT jurisprudencijoje, sprendžiant dėl Konvencijos 6 straipsnio pažeidimo, ne tik nuosekliai plėtojamas teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus turinys, bet ir akcentuojama tokio teismo pareigos įgyvendinimo reikšmė bylos šalims ir visuomenei. EŽTT yra išaiškinęs, kad teismui neatsakant (niekaip nepasisakant) dėl konkretaus argumento, kuriam reikia „aiškaus ir konkretaus atsakymo, suinteresuoti asmenys negali žinoti, ar šis teismas tiesiog neišnagrinėjo to argumento, ar jį atmetė, ir jeigu atmetė, tai dėl kokių priežasčių“⁶². Motyvuotas teismo sprendimas parodo šalims, kad jos buvo išklaustytos, ir nusako priežastis, dėl kurių šalių argumentams buvo pritarta arba jie atmesti⁶³. EŽTT ne kartą byloje yra atkreipęs dėmesį ir į kitą itin svarbią teismo motyvuoto sprendimo funkciją – būtent „motyvuotas sprendimas suteikia šalims apskundimo ir sprendimo apsvarstymo iš naujo aukštesnės instancijos teisme galimybę, o žemesnės instancijos teismui nepateikiant konkrečių savo sprendimo motyvų, asmeniui atimama galimybė veiksmingai jį ginčyti“⁶⁴. Kita vertus, teismo pareigos motyvuoti savo sprendimą įgyvendinimas turi būti proporcingas nagrinėjamos bylos kontekste. Pagal EŽTT praktiką ši teismo pareiga nėra absoliuti, ji negali būti suprantama kaip reikalaujanti detalai atsakyti į kiekvieną argumentą, tačiau iš sprendimo turi būti aišku, kad dėl pagrindinių bylos klausimų pasisakyta⁶⁵.

61 „Judgment of European Court of Human Rights, case of *Talmane v. Latvia*, Application no. 47938/07, 13 October 2016“, HUDOC, žiūrėta 2022 m. spalio 9 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-167120%22%5D%7D>}, „Judgment of European Court of Human Rights, case of *Baydar v. the Netherlands*, Application no. 55385/14, 24 April 2018“, HUDOC, žiūrėta 2022 m. spalio 9 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-182454%22%5D%7D>} ir kt.

62 „Judgment of European Court of Human Rights, case of *Perez v. France*, Application no. 47287/99, 12 February 2004“, HUDOC, žiūrėta 2022 m. spalio 10 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61629%22%5D%7D>}.

63 *Ibid.*

64 „Judgment of European Court of Human Rights, case of *Suominen v. Finland*, Application no. 37801/97, 1 July 2003“, HUDOC, žiūrėta 2022 m. spalio 9 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61178%22%5D%7D>}, „Judgment of European Court of Human Rights, case of *Deryan v. Turkey*, Application no. 41721/04, 21 July 2015“, HUDOC, žiūrėta 2022 m. spalio 9 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-156253%22%5D%7D>} ir kt.

65 „Decision of European Court of Human Rights, case of *Jahnke and Lenoble v. France*, Application no. 40490/98, 29 August 2000“, Stradalex, žiūrėta 2022 m. spalio 9 d., <https://www.stradalex.com/>

5. Teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus įgyvendinimas Lietuvos teismų praktikoje

Tiek BPK⁶⁶ 369 straipsnio 1 dalyje, 382 straipsnio 5 punkte, tiek CPK⁶⁷ 327 straipsnio 1 dalyje, 329 straipsnio 2 dalies 4 punkte nustatyta, kad teismas panaikina žemesnės instancijos teismo sprendimą ir bylą perduoda nagrinėti teismui iš naujo, jeigu jis yra be motyvų. Tai laikytina esminiu proceso teisės pažeidimu ir absoliučiu teismo sprendimo negaliojimo pagrindu. Lietuvos teismų jurisprudencijoje, aiškinant teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus turinį, argumentuoto teismo sprendimo reikšmę ir pasekmes, nuosekliai plėtojama pirmiau minėta EŽTT praktika ir nurodoma, kad „motyvuojamoji teismo sprendimo dalis yra pati svarbiausia“; teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo reikalavimai „taikytini visų instancijų teismų priimamiems sprendimams ir yra susiję su įstatymu pavesta teismo pareiga tinkamai motyvuoti priimamą sprendimą, t. y. jį pagrįsti faktiniais ir teisiniais argumentais“⁶⁸.

Tiek EŽTT, tiek Lietuvos teismų suformuota praktika teismo pareigos argumentuoti savo sprendimus kontekste yra nuosekli ir aiški. Ir nors iš visų per Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečius EŽTT nagrinėtų bylų prieš Lietuvą šis teismas Konvencijos 6 straipsnio pažeidimą dėl netinkamo teismo pareigos argumentuoti sprendimą įgyvendinimo yra konstatavęs tik keliose bylose prieš Lietuvą⁶⁹, vis dėlto Lietuvos teismų jurisprudencijoje tokių bylų, kai aukštesnės instancijos teismas konstatuoja esminį proceso pažeidimą nesant teismo motyvų

en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_40490-98, „Decision of European Court of Human Rights, case of *Backes v. Luxembourg*, Application no. 24261/05, 8 July 2008“, HUDOC, žiūrėta 2022 m. spalio 9 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-87438%22%5D%7D>} ir kt.

66 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 36.

67 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *supra note*, 37.

68 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-68-403/2022“, LITEKO, žiūrėta 2022 m. spalio 15 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0296a542-ffb8-4d9a-9e4c-ff4b2891f5b6>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-216-495/2022“, LITEKO, žiūrėta 2022 m. spalio 15 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e4ade23c-9509-41c2-98a2-f7eb0a2c1f93> ir kt.

69 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje *Jokšas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 25330/07, 2015 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje *Paliutis prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 34085/09, 2019 m. balandžio 16 d. sprendimas byloje *UAB „Baltic Master“ prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 55092/16, 2021 m. lapkričio 23 d. sprendimas byloje *Tarvydas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 36098/19, HUDOC, žiūrėta 2022 m. spalio 9 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D%7D>}.

ar jų esant nepakankamai ir dėl to jas grąžina iš naujo nagrinėti žemesnės instancijos teismams, vis dar pasitaiko.

Atlikus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015–2021 m. priimtų nutarčių civilinėse ir baudžiamosiose bylose analizę, matyti, kad 2021 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas iš 36 baudžiamųjų ir 115 civilinių bylų, perduotų iš naujo nagrinėti žemesnės instancijos teismams, atitinkamai 9 baudžiamąsias ir 10 civilinių bylų perdavė būtent dėl netinkamo (nepakankamo) teismo sprendimo motyvavimo⁷⁰; 2020 m. – iš 37 baudžiamųjų ir 106 civilinių bylų, perduotų iš naujo nagrinėti žemesnės instancijos teismams, atitinkamai 11 baudžiamųjų ir 5 civilines bylas perdavė dėl netinkamo (nepakankamo) teismo sprendimo motyvavimo; 2019 m. – iš 28 baudžiamųjų ir 140 civilinių bylų, perduotų iš naujo nagrinėti žemesnės instancijos teismams, atitinkamai 6 baudžiamąsias ir 3 civilines bylas perdavė dėl netinkamo (nepakankamo) teismo sprendimo motyvavimo; 2018 m. – iš 35 baudžiamųjų ir 145 civilinių bylų, perduotų iš naujo nagrinėti žemesnės instancijos teismams, atitinkamai 7 baudžiamąsias ir 7 civilines bylas perdavė dėl netinkamo (nepakankamo) teismo sprendimo motyvavimo; 2017 m. – iš 44 baudžiamųjų ir 107 civilinių bylų, perduotų iš naujo nagrinėti žemesnės instancijos teismams, atitinkamai 15 baudžiamųjų ir 11 civilinių bylų perdavė dėl netinkamo (nepakankamo) teismo sprendimo motyvavimo; 2016 m. – iš 53 baudžiamųjų ir 138 civilinių bylų, perduotų iš naujo nagrinėti žemesnės instancijos teismams, atitinkamai 10 baudžiamųjų ir 12 civilinių bylų perdavė dėl netinkamo (nepakankamo) teismo sprendimo motyvavimo; 2015 m. – iš 86 baudžiamųjų ir 145 civilinių bylų, perduotų iš naujo nagrinėti žemesnės instancijos teismams, atitinkamai 26 baudžiamąsias ir 10 civilinių bylų perdavė dėl netinkamo (nepakankamo) teismo sprendimo motyvavimo.

Taigi, kaip matyti iš pateiktos statistinės duomenų analizės, bylų, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo grąžinamų nagrinėti žemesnės instancijos teismui, nesant teismo motyvų ar jų esant nepakankamai, santykinai tarp visų grąžinamų nagrinėti žemesnės instancijos teismui bylų, nėra daug (o tarp visų išnagrinėtų bylų per atitinkamus kalendorinius metus šis skaičius yra dar mažesnis⁷¹). Akivaizdu, kad visuomenė nebėra pakanti neargumentuotiems teismų sprendimams, naudojasi apskundimo šiuo procesiniu pagrindu teise ir iš teismų tikisi ne tik konkretaus

70 „Metiniai pranešimai“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, žiūrėta 2022 m. lapkričio 9 d., <https://lat.lt/atviri-duomenys/metiniai-pranesimai/4>.

71 *Ibid.*

bylos išnagrinėjimo rezultato, bet ir racionalaus bei motyvuoto jo paaiškinimo. Teismo sprendimo pagrindimas, kaip ir teisė, nėra savitiksliis, nėra tik formalių teisės aktuose teismo sprendimui keliamų reikalavimų įgyvendinimas, o reikšminga teisingumo įgyvendinimo dalis. Kita vertus, itin mažas EŽTT nagrinėtų bylų prieš Lietuvą, kuriose buvo konstatuotas Konvencijos 6 straipsnio pažeidimas teismo pareigos motyvuoti sprendimą kontekste, skaičius parodo, kad teismų instancinė sistema užtikrina teismų sprendimų kontrolę ir neteisėti (nemotyvuoti ar nepakankamai motyvuoti) teismų sprendimai yra eliminuojami.

Atlikus kokybinę Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių ir baudžiamųjų bylų, kurios buvo grąžintos žemesnės instancijos teismams nagrinėti iš naujo dėl teismo sprendimo motyvų nepateikimo ar jų nepakankamumo, analizę, darytina išvada, kad tai paprastai didelės apimties bylos, kuriose keliami sudėtingi teisės taikymo ir aiškinimo klausimai, kuriose teismų praktika dėl ginčijamo teisės klausimo yra nevienoda arba jos apskritai nėra (sunkios bylos⁷²). Suprantama, kad tokioms byloms reikia daugiau dėmesio ir įsigilinimo, ne tik teismų praktikos, bet ir teisės doktrinos išmanymo, daugiau laiko ir žmogiškųjų resursų, todėl tai gali turėti tiesioginės įtakos teismo sprendimo argumentavimo kokybei. Proceso dalyvių byloje teikiamo konkretaus argumento ir teismo atsakymo į jį reikšmė, kaip ir teismo sprendimo motyvų (ne)pakankamumas teisingam ir pagrįstam teismo sprendimui priimti, priklauso ir nuo teismo vidinio įsitikinimo, teismo vertinimo, ar konkretus argumentas byloje sprendžiamų klausimų kontekste yra tiek teisiškai reikšmingas, kad argumentų į jį nepateikimas suponuotų neteisingo ir nepagrįsto sprendimo priėmimą.

Pareigos motyvuoti teismo sprendimą kontekste atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių baudžiamosiose ir civilinėse bylose struktūrą⁷³. Paprastai šių nutarčių motyvuojamojoje dalyje (jos pradžioje ar pabaigoje) teismas

72 Ronald Dworkin, „Hard cases“, *Harvard Law Review* 88, 6 (1975): 1057–1109.

73 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-272-687/2019“, LITEKO, žiūrėta 2022 m. spalio 15 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a04b1146-a6ad-479d-b947-325c627f8619>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-300-823/2022“, LITEKO, žiūrėta 2022 m. spalio 15 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fdd314a9-d4be-428a-8e06-899c9bcae769>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-214-719/2021“, LITEKO, žiūrėta 2022 m. spalio 15 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=b649934f-ae12-4054-a731-3d10de91dc25>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-278-489/2022“, LITEKO, žiūrėta 2022 m. spalio 15 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c0f06109-4aeb-4a36-9c0d-ddf7d91bca0b>.

pasisako dėl kasacinės bylos nagrinėjimo ribų, t. y. teismas apibrėžia ir nurodo bylos nagrinėjimo ribas. Teismas nutartyse aiškiai nurodo, kurie konkretūs kasatorių argumentai nebus nagrinėjami ir kodėl: pavyzdžiui, tokie argumentai neatitinka bylos nagrinėjimo kasacine tvarka pagrindų, nebuvo kasatorių nurodyti žemesnės instancijos teismuose ir šių teismų nenagrinėti, yra fakto ar įrodymų vertinimo klausimas, kurių šis teismas nesprenžia, arba argumentai neturi reikšmės kasacinio teismo sprendimo priėmimui ir pan. Tokios praktikos laikymasis užtikrina kasatorių teisę būti išklausytiems, ir net jei teismas konkrečių kasatorių argumentų nenagrinėjo iš esmės, nurodydamas tokio sprendimo motyvus, tai kasatorius bent jau žino, kad buvo išklaustas, t. y. jo argumentas buvo išnagrinėtas, įvertintas ir dėl jo nutartyje buvo išreikšta aiški teismo pozicija. Taigi, svarstyтина, ar panašios praktikos neturėtų laikytis ir žemesnės instancijos teismai, tiek siekdami realiai parodyti, kad proceso dalyviai teismo buvo išgirsti, tiek aiškiai išreikšdami savo poziciją dėl vieno ar kito proceso dalyvio pateikto argumento. Manytina, kad tokiu atveju bylų, kurios būtų gražinamos nagrinėti iš naujo žemesnės instancijos teismui nesant teismo motyvų ar jų esant nepakankamai, dar labiau sumažėtų.

2016 m. gegužės 27 d. buvo priimtas Teisėjų tarybos nutarimas Nr. 13P-65-(7.1.2) „Dėl rekomenduojamų teismų procesinių sprendimų kokybės standartų patvirtinimo“⁷⁴, kuriuo siekiama gerinti teismo sprendimo rengimo įgūdžius. Šis nutarimas buvo priimtas atsižvelgiant ne tik į iš Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo kylančio teisinio aiškumo reikalavimo, bet įvertinus ir tai, kad „tik motyvuotais teismo sprendimais yra tinkamai įvykdomas teisingumas“⁷⁵, teismų sprendimų viešumas reiškia ir teismų sprendimų motyvų aiškumą ir suprantamumą. Teismų sprendimai, be kita ko, ir jų argumentacija tapo aiškesni ir suprantamesni ne tik teisininkams, bet ir kitiems (ne teisinį išsilavinimą turintiems) visuomenės nariams: teisiniai ar kiti specifiniai terminai paaiškinti, ne lietuvių kalbos žodžiai, lotyniški terminai ir posakiai, jei jie vartojami, išverčiami. Nors atsižvelgiant į iš Konstitucijos kylantį reikalavimą teismui argumentuoti savo sprendimus, motyvuojamosios teismo sprendimų dalys pailgėjo, išsiplėtė (ypač aukštesnės instancijų teismų), tačiau paprastai jos struktūruotos ir nuoseklios, o itin didelės apimties bylose pateikiamas ir teismo sprendimo turinys. Teisėjai teismų sprendimuose paaiškina, kokiais teisės aktais, teismų praktika

74 „Rekomenduojami teismų procesinių sprendimų kokybės standartai“, žiūrėta 2022 m. spalio 11 d., <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2016/05/20160527-65.docx>.

75 *Ibid.*

ir teisės doktrina vadovaujasi, taip pat neretai, ypač sprendami sudėtingus teisės taikymo ir aiškinimo klausimus, atskleidžia ir teisės aiškinimo metodus⁷⁶.

Išvados

Sociologinės teisės sampratos požiūriu Vakarų teisės tradicijos visuomenėse teisė, kaip žmonių santykių reguliavimo sistema, yra itin reikšmingas visuomenės egzistavimo elementas, priemonė visuomenės individams sutarti tarpusavyje, o nesutarus – ginčus išspręsti vadovaujantis visuotinai paskelbtomis ir žinomomis taisyklėmis. Teisė ir visuomenė čia sąveikauja tarpusavyje, kartu atspindėdamos viena kitos pokyčius, realizuojamus valstybės įgaliotų teisės įgyvendinimo subjektų, tarp kurių – ir teismai.

Teismo pareiga argumentuoti savo sprendimus yra asmens teisės į teisingą teismą dalis ir konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas⁷⁷, būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga⁷⁸. Dėl to teisės aktų reikalavimus atitinkantis teisinis argumentavimas yra itin svarbi teismo, kaip teisingumą vykdančios valdžios, procesinė veikla, o teismo priimto sprendimo argumentacija – šios veiklos materialioji išraiška.

EŽTT ir Lietuvos teismų jurisprudencijoje akcentuojama, kad motyvuotas teismo sprendimas leidžia proceso dalyviams ir visuomenei sužinoti teismo priimto sprendimo byloje priežastis, efektyviai pasinaudoti apskundimo teise, užtikrina teismų praktikos tęstinumą ir nuoseklumą, skatina pasitikėjimą teismais. Tačiau ši teismo pareiga nėra absoliuti, jos įgyvendinimas turi būti proporcingas nagrinėjamos bylos aplinkybių ir proceso dalyvių reikiamų argumentų kontekste.

Per tris nepriklausomybės dešimtmečius tarp teismų sprendimų, reikšmingai paveikusių tiek pozityviąją teisę, tiek teismų pareigos argumentuoti savo sprendimus turinį, minėtinas Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas

76 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-258-693/2019“, LITEKO, žiūrėta 2022 m. spalio 15 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=78912ac1-c9a4-40bc-b09a-73e5b0987bf9>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-308-701/2021“, LITEKO, žiūrėta 2022 m. spalio 15 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8b803c9f-62b4-4cda-b3c0-e979e4ff0f8f>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-48-943/2022“, LITEKO, žiūrėta 2022 m. spalio 15 d., <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8c75a0d3-b855-4eb8-9d11-0ae0a8ef023d>.

77 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas“, *supra note*, 26.

78 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. sausio 25 d. nutarimas“, *supra note*, 29.

byloje, kurioje konstatuota, kad BPK ir CPK normos, susijusios su teismų sprendimų surašymu ir paskelbimu, prieštarauja Konstitucijai. Teisės normų, reglamentuojančių materialiąją ir proceso teisę, pakeitimuose nuosekliai akcentuojama teismo pareiga argumentuoti kiekvieną teismo sprendžiamą klausimą byloje.

Nors Konvencijos 6 straipsnio pažeidimas dėl netinkamo teismo pareigos argumentuoti sprendimą įgyvendinimo buvo konstatuotas tik keliose EŽTT nagrinėtose bylose prieš Lietuvą, tačiau Lietuvos teismų jurisprudencijoje bylų, kai konstatuojamas esminis proceso pažeidimas, nesant teismo motyvų ar jų esant nepakankamai ir dėl to jos grąžinamos iš naujo nagrinėti žemesnės instancijos teismams, vis dar pasitaiko. Tai rodo, kad visuomenė nebėra pakanti neargumentuotiems teismų sprendimams, naudojasi apskundimo šiuo procesiniu pagrindu teise ir iš teismų tikisi ne tik konkretaus bylos išnagrinėjimo rezultato, bet ir racionalaus bei motyvuoto jo paaiškinimo.

CHANGES IN THE CONTENT OF THE COURT'S DUTY TO PROVIDE REASONS AND SOCIETY

Juozas Valčiukas

Mykolas Romeris University Law School

E-mail: vjuozas@mruni.eu

Asta Benetytė

Mykolas Romeris University Law School

E-mail: asta.benetyte@mruni.eu

Summary. This article deals with the main changes in legal regulation during the period of Lithuania's independence and court practice in criminal and civil cases related to the court's duty to justify its decisions. This analysis aims to reveal the significance of the court's duty to give reasons to society as part of the right to a fair trial and as an element of the principle of the rule of law. It also aims to substantiate the importance of this duty to society from the point of view of the sociological concept of law. The research reveals that although the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the Lithuanian courts in the context of the court's duty to give reasons is consistent and clear, cases still occur in the jurisprudence of the Lithuanian courts that are returned to lower instance courts for reconsideration due to the absence or insufficiency of the court's reasoning. The article concludes that members of society no longer respect unreasoned court decisions and use the right to appeal on this procedural ground, and the instanced court system ensures control over court decisions and the elimination of unjustified court decisions.

Keywords: law, society, sociological concept of law, rule of law, legal reasoning, right to a fair trial, reasoned decision.

Juozas Valčiukas, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Viešosios teisės instituto docentas, socialinių mokslų (teisė) daktaras.

Juozas Valčiukas, associate professor at the Institute of Public Law at the Law School at Mykolas Romeris University, doctor of social sciences (Law).

Asta Benetytė, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Viešosios teisės instituto lektorė, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų grupės konsultantė.

Asta Benetytė, lecturer at the Institute of Public Law at the Law School at Mykolas Romeris University, consultant at the Supreme Court of Lithuania Legal Research Group.

VISUOMENĖS POKYČIAI IR TEISĖ

*Liber Amicorum
Vytautui Šlapkauskui*

Mykolas Romeris
universitetas

VISUOMENĖS POKYČIAI IR TEISĖ

Liber Amicorum
Vytautui Šlapkauskui

Straipsnių rinkinys

2023

*Mykolo Romerio universiteto profesorius
dr. Vytautas Šlapkauskas*

Mykolo Romerio
universitetas

REDAKTORIŲ KOLEGIJA

Redaktorių kolegijos pirmininkės: prof. dr. Eglė Bilevičiūtė, dr. Rūta Petkuvienė

Vykdančioji redaktorė: dr. Kristina Kenstavičienė

Redaktorių kolegijos nariai:

Prof. dr. Toma Birmontienė

Prof. dr. Lyrą Jakulevičienė

Prof. dr. Snieguolė Matulienė

Prof. dr. Odeta Merfeldaitė

Prof. dr. Romas Prakapas

Prof. dr. Birutė Pranevičienė

Prof. dr. Aurelija Puraitė

Doc. dr. Dovilė Sagatienė

Prof. dr. Agnė Tvaronavičienė

Prof. dr. Milda Vainiute

Doc. dr. Juozas Valčiukas

Prof. dr. Algimantas Urmonas

Straipsnių recenzentai:

Dr. Anzelika Banevičienė, prof. dr. Jolanta Bieliauskaitė, prof. dr. Eglė Bilevičiūtė, prof. dr. Toma Birmontienė, dr. Ramunė Jakštienė, doc. dr. Giedrė Lastauskienė, dr. Gintarė Makauskaitė-Samuolė, Inga Motuzienė, dr. Artūras Petkus, dr. Rūta Petkuvienė, prof. dr. Birutė Pranevičienė, Ieva Saudargaitė, doc. dr. Ernestas Spruogis, doc. dr. Gintaras Šapoka, dr. Tadas Valančius, doc. dr. Juozas Valčiukas, prof. dr. Vaiva Zuzevičiūtė, dr. Audronė Žemeckė.

Aprobuota:

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos tarybos 2023 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. 1VS-4 (1.13 E-20601)

Aprobuota spaudai Mykolo Romerio universiteto leidybos komisijos 2023 m. birželio 12 d. nutarimu Nr. 10-239.

Visos leidinio ir leidybos teisės saugomos. Šio leidinio arba kurios nors jo dalies negalima taisyti, dauginti ar kitaip platinti autoriui ir leidėjui nesutikus.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale „biblioteka.lt“.

ISBN 978-609-488-062-9 (Elektroninis - PDF)

ISBN 978-609-488-063-6 (Spausdintinis)

© Autorių kolektyvas, 2023

© Mykolo Romerio universitetas, 2023